

Beszélgessünk a felsőoktatásról!

A talán szokatlan megfogalmazású cím – és a jelen írás – eredete a Debreceni Egyetem Professzori Klubja 2017. tavaszi programja során tartott előadásban keresendő, ahol is a szerző úgy gondolta: Oláh Éva elnök asszony felkérésére elmondja gondolatait a felsőoktatásról, de – tekintettel a hallgatóság nyilvánvaló kompetenciájára – azt egy beszélgetéssé kell tágítani, és ez a szándék tükröződjön már a címben is. Így is történt. De még itt sem ér véget a történet: számosan ajánlották, mondhatni kérték is, legyen az előadásból nemcsak PowerPoint változat, hanem „szabályos” írás is, jelenjen meg egy széles körben hozzáférhető rangos folyóiratban. Ezt a változatot látja most maga előtt papíron vagy képernyőn a kedves olvasó.¹

Tisztáztuk és tisztázzuk azt is: a *genius loci* ellenére nem a Debreceni Egyetemről volt akkor, illetve van most szó, hanem az egész magyar felsőoktatásról, aminek természetesen része a Debreceni Egyetem.

A felsőoktatás közkeletű és közérdekű téma – itthon és a világban egyaránt. A kettő persze nem teljesen független egymástól, de talán elég, ha csak Európára pillantunk ki. Fél évszázadnál is hosszabb múltra tekint vissza a ma *European University Association* (EUA), a 47 országból közel nyolcszáz egyetemet és nemzeti rektori konferenciát tagjai között számláló szervezet, s ennek erre az évtizedre aktuális programjai és projektjei mérvadó háttérrel nyújtanak ahhoz, miről is érdemes, sőt kell beszélni a téma keretében:²

- Az Európai Felsőoktatási Térség (EHEA) építése a Bologna-folyamat révén
- Kutatás és innováció
- A felsőoktatás és kutatás nemzetköziesítése (internationalisation)
- Az európai egyetemek minőségének emelése
- Intézményvezetés, autonómia és finanszírozás

Az EUA – fontosságot és jelentőséget is kifejező egyetlen állandó bizottsága keretében – folyamatosan foglalkozik a doktori képzéssel, két évtizede folytat – önkéntes jelentkezés alapján – intézményértékeléseket³, és folyamatosan figyeli, kritikusan elemzi a ma már kikerülhetetlen rangsorok szerepét, hatását. Ez a spektrum meglehetősen átfogó, a magyar felsőoktatásban is releváns és aktuális, sőt egy-két témakörrel még bővítenünk is kell, példaként a felvétel/bejutás és az végzés/elhelyezkedés kérdésével, ahogy ezt mindjárt látjuk.

A felsőoktatás közkeletű és közérdekű – vezettük fel az előbb a kérdéskört. Akkor nyilván mások is foglalkoznak vele. Vegyük sorra kik – s a végén azt kérdezhetjük: ki nem foglalkozik velünk? Lehetne, de talán felesleges részletezni a különböző szerepeket, a változó jogköröket, a közismert gyakorlatot, ezért a .ppt dia szűkszavúsága (egy picit a szójátékok kedvéért) itt most elég lehet.

Kik beszél(get)nek itthon a felsőoktatásról – milyen szerepben?

Dönt: *Országgyűlés, *kormány, *Emberi Erőforrások Minisztériuma (Emmi): *Stratégia 2014, 2016*⁴

Beleszól(at): több minisztér(ium), Kereskedelmi és Iparkamara, Magyar Nemzeti Bank, Köznevelés-stratégiai [korábban: Felsőoktatási] Kerekasztal

Meg-meg szólal: *Magyar Rektori Konferencia (MRK), Magyar Felsőoktatási Akkreditációs Bizottság, (MAB), Felsőoktatási Tervezési Testület (FTT), Hallgatói Önkormányzatok Országos Konferenciája (HÖÖK), Felsőoktatási Dolgozók

Szakszervezete (FDSZ), ritkán a *Magyar Tudományos Akadémia (MTA)*, a *Magyar Innovációs Szövetség (MISZ)*, a **Professzorok Batthyány Köre (PBK)*

Vitátja: maga a felsőoktatás, intézményei, oktatói, hallgatói, partnerei

Vizslatja: rengeteg középiskolás diák (és családjuk); náluk szigorúbban az Állami Számvevőszék

Kutatja: **Corvinus Egyetem Felsőoktatási Nemzetközi Kutató Központ (FNKK)*. Felsőoktatási folyóirataink voltak, ma nincsenek. (Kivétel: a 25 éves *Educatio*)

Mutatja: itthon a média – és maga a felsőoktatás

Tudatja (Európával): Eurostat, OECD, EUA, Observatory Magna Charta

**Média véleményt nem használtam forrásként, csak figyelemfelkeltőként.*

Akkor hát miről beszéljünk most? A beszélgetés szerkezetét az alábbi ábra szemlélteti:

Az ábra középső sorában – nagy betűkkel – a mai felsőoktatás három fő feladata, tevékenységi köre szerepel: OKTATÁS, KUTATÁS és a 3. MISSZIÓ. Alattuk olyan „rendszerek” vannak, amelyek jobbra az egyetemtől (a továbbiakban ez a szó gyakran a felsőoktatási intézmény szinonimája lesz) közel független és közel objektív külső tényezők sokoldalú keretet adnak ezekhez a tevékenységekhez. Fölöttük pedig azok a tevékenységek sorakoznak, amelyek jobbra már az egyetemeken, vagy alkalmasint a szféra egészén belül alakíthatók. Ezt a két sort sem értelmezzük mereven, hiszen például a források nagyobb részt külső tényezők, de a velük folytatott gazdálkodás már jelentős mértékben belső, bár egyre inkább felülről irányított belső folyamat. S végül az egészet időkeretbe foglalja a *múltat* szintetizáló *tradíció*, mint alap, s a *jelenből* kikövetkeztethető, megvalósítható vagy legalábbis remélhető *jövő* képe.

Tradíciók

Az európai egyetem közel ezeréves intézmény. 1988-ban Bolognában ünnepelte meg – nem túlzás azt írni, az egész világ felsőoktatása – az ottani, máig folyamatosan működő egyetem fennállásának 900. évfordulóját és írta alá 388 rektor (mára már 85 országból 805 egyetem képviselője) a *Magna Charta Universitatum* kiáltványt, az egyetem lényegét, célját, rendeltetését, autonómiáját deklaráló dokumentumot. Az 1088-at követő évtizedekben és századokban sorra alakultak a mára nagy nevet szerzett nyugat-európai (Párizs, Pádua, Oxford, Cambridge stb.), kicsit később a közép-európai egyetemek (Prága, Krakkó, Bécs stb.). Hazánkban elsőként (az Anjou!) Nagy Lajos király alapított egy rövid életű egyetemet Pécsen (1367), majd Luxemburgi Zsigmond Óbudán

(1395), Mátyás király Pozsonyban (1467). A reformáció hatására létrejött református kollégiumok – Pápa, Sárospatak (1531), Debrecen (1538) – hatásának ellensúlyozására Pázmány Péter bíboros 1635-ben alapított egy máig folyamatosan működő valódi egyetemet Nagyszombaton. Ez költözött idővel Budára, majd Pestre és ma az Eötvös Loránd Tudományegyetem, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem és a Semmelweis Egyetem tartja magát jogosan örökösének.⁵ Az öröklés kényszerű magyar egyetemi sajáttság: Szeged (1921) az 1872-ben Kolozsvárott, Pécs (1921) az 1912-ben Pozsonyban alapított egyetem örököse, Debrecen (1912) a Református Kollégiumból (1538) nőtt ki. Nem célunk most egyetemtörténetet rajzolni, de ennek az egyetemes és gazdag tradíciónak a jelentőségére az írás végén még visszatérünk.

Jogrendszer

1993-ban fogadta el az Országgyűlés az első önálló (a köz- és szakoktatástól elváló) felsőoktatási törvényünket. Létrejöttében, előkészítésében és koncipiálásában meghatározó szerepet játszott az 1988-ban megalakult Magyar Rektori Konferencia, ami akkorra már komoly(an vett) szakmai tekintéllyel, jelentős érdekérvényesítési képességgel bírt. Ezt 2005-ben egy újabb, majd 2011-ben ismét egy újabb törvény követte, s ezek mindig jelentős – erős ideológiai indíttatású – fordulatokat jelentettek a felsőoktatás-politikában. A szinte rendszeres módosítások pedig hol újabb elképzelések kodifikálását, hol célt tévesztett elemek korrekcióját, hol a túlszabályozás eseteit jelentették. Egy tekintetben viszont folytonosságot tapasztalunk: a direkt állami irányítás, a centralizáció erősödését az egyetemi autonómia rovására. Az „autonómia” szó 1993-ban kétszer, 2005-ben tizenhatszor fordult elő a törvényszövegben (következtesen a jogok és köteleességek egységében), 2011-ban kihagyták belőle. Miközben az EUA 2017. évi közgyűlésének cím-témája: *Autonomy and Freedom: The future sustainability of universities*.⁶ Merrefelé haladunk akkor most kis hazánkban?

Természetesen szükség van a(z) egyébként meglehetősen részletező) törvény rendelkezéseit kibontó kormány- és miniszteri rendeletekre, de példaként az azért elgondolkoztató, hogy az ekképpen „autonóm” felsőoktatás szakjainak képzési és kimeneti követelményei (a „kkk”-k) 1321 oldalt tesznek ki a Közlönyben.

Egy részleteiben szabályozott rendszertől lehet azt elvárni, vagy lehet abban hinni, hogy hatására mindenütt (jog)rendben működnek a dolgok, de ez gyakran azzal a következménnyel is jár, hogy a benne élők lassan leszoknak az önálló döntésekről és felelősségről, minden kérdésben a szabályokra várnak és azokhoz fordulnak. Valljuk be, ilyenre nem kevés példát találunk köreinkben is.

Lehetne a jogrend része pl. egy felsőoktatás fejlesztési törvény, de nagyobb rugalmasságot, részletesebb elemzést és kifejtést enged meg egy olyan fontos dokumentum, ami esetünkben most a *Stratégia* nevet viseli. Kell ilyen, jó, ha van, de gondot jelent, ha túl sűrűn – 2013, 2014, 2016 – jelennek meg újabb módosulatai, nem egészen egymásra épülően, miközben egy ilyen dokumentum nyilván hosszabb távra, évtizedre szól.⁷ Gondot jelent az is, ha ezek között ellentmondás van, mint azt később látni fogjuk, s az is, ha fontos kérdéseket, mint pl. a finanszírozás rendszere, nem tartalmazza. A mostani, a kormány által 2016 decemberében elfogadott változat a „*Fokozatváltás a felsőoktatásban*” címet viseli. Határozottan jól hangzik, csak nem elég egyértelmű: nyilván magasabb fokozatra utal, bár pl. a hallgatólétszámot és az állami finanszírozás arányát tekintve ez nem is olyan egyértelmű. És természetesen jó, ha van hozzá egy végrehajtási terv, tenni akaró, egyet értő résztvevőkkel, a szükséges feltételekkel, záros határidőkkel és konkrét felelősökkel. Vannak határozott jelek és örvendetes első eredmények (pl. a

doktori képzés új 2+2 éves rendszere, jelentősen megemelt doktori ösztöndíjak, a duális képzés kezdetei⁸, PPP projekt adósságok kiváltása), amelyek ezt mutatják, de még sok a kérdőjel – és jelezzük előre: kevés a pénz.

Intézményrendszer

A táblázat mutatja intézményrendszerünk közelmúltbeli alakulásának fontosabb adatait:

Tanév	FO int. száma	Hallgatók(ezerfő)	Oktatók száma	Hallgató/oktató
1950/51	19	32	...	
1960/61	43	45	5 635	8,0
1970/71	74	81	9 791	11,0
1980/81	57	101	13 890	7,3
1990/91	77	108	17 302	6,3
2000/01	62	327	22 873	14,3
2005/06	71	424	23 188	18,3
2010/11	69	361	21 495	16,8
2014/15	67	306	21 080	14,5
2015/16	66	295	21 668	13,6
2016/17	65	287	22 418	12,8

Az adatok egy többlépcsős expanziót, majd csökkenést mutatnak: az intézmények számában a hatvanas években, a hallgatói létszámban ugyancsak a hatvanas, majd a kilencvenes években volt nagy ugrás. A 2005-ös (jórészt sok másoddiploma szerzésével összefüggő) csúcs után folyamatos a csökkenés, ami az utóbbi években már csak kis részben magyarázható demográfiai adatokkal, sokkal inkább társadalmi és politikai tényezőkkel.

Az alábbi táblázat tartalmazza az államilag elismert felsőoktatási intézmények jelenlegi számát. Ezek „bruttó” számok, így nem mutatják, hogy egyrészt nem kevés intézménynek nemcsak székhelyén, de más városokban is vannak telephelyei, karai, másrészt vannak egyetemeink közel harmincezer, s vannak főiskolák alig háromszáz hallgatóval. (Nem jelennek meg a táblázatban a legújabb, életképességüket még nem bizonyított, önálló intézményt nem is jelentő ún. „közösségi felsőoktatási képzési központok”. Ilyesmik jóval korábban „kihelyezett képzések” címen tucat számba elszaporodtak, de elsősorban minőségi okok miatt – joggal – megszüntetésre ítéltettek.)

	Egyetem	Alkalm. tudományok egyeteme	Főiskola	Összes FOI	Hallga- tói %
Feltétel*	8A+6M +PhD – 60% tud. fok.	4A+2M+2Dk – 45% tud. fok.	4 A/M szak – 33% tud. fok.		
Állami	22	5	2 ⁹	29	87%
Egyházi	5	-	17	22	8%
Magán	2	2	10	14	5%
Összes	29	7	29	65	100%

Jelmagyarázat a Feltétel-hez. A: alapképzési szak; M: mesterképzési szak; Dk: duális képzésben is végezhető A vagy M szak; X%: az oktatók X%-ának legyen tudományos fokozata.*

Az egyetem és a főiskola régi és közismert intézménytípusok itthon és a világban. Az „alkalmazott tudományok egyeteme” kategória nálunk 2016-ban jelent meg a törvényben, a főiskola minimum 4 szakjához képest alig több, mindössze 6 (4A + 2M) szak követelményével, kicsit nagyobb minősített oktatói aránnyal, s főleg a duális képzés minimális, mindössze két szakon történő meghirdetésével, amit hirtelen hét főiskola is fel tudott mutatni.¹⁰ Ezek aztán az egyébként szokásos és indokolt akkreditáció nélkül avansáltak úgy, hogy a kategória (szemben például az osztrák vagy német példákkal) meg sem jelenik nevükben (még egyesek honlapján is csak bújtatva). Annak ellenére történt ez így, hogy az MRK elnöke határozottan óvott ettől:¹¹ „Az, hogy bizonyos főiskolákból hirtelen ugrással egyetem lesz, szintén nem túl szerencsés. Ilyen alapon bármire kitehetjük, hogy egyetem. Ez nagy baj. Korábban koncepció szintjén már előjött az, hogy amelyik főiskolából lehet, csináljunk alkalmazott tudományok egyetemét, de ennek volt egy kritériumrendszere. Ezért annak idején támogattuk ezt az elképzelést. De ha az, hogy az „alkalmazott tudományok egyeteme” nem jelenik meg a nevében, hitelrontó a tradicionális egyetemek számára, és üressé teszi magukat az alkalmazott tudományok egyetemeit is. Vannak képzőhelyek, ahol a középiskolai szintet alig ütik meg, és holnap egyetemmé válhatnak. Ha ez megtörténik, az a diploma devalválódásához fog vezetni.”

Megtörtént! A képhez tartozik: egyetemi tanár fehér holló ezekben az intézményekben (kivételek Eger), „egyetemi” vezetői garnitúrájukban (rektor, dékán, helyettesek) nincs egyetlen egyetemi rangú oktató sem. (Mára lett egy kivétel: a BGE rektora.)

A 2000-es integráció óta a hálózat többé-kevésbé stabil, lényegét illető változások – az új kategória megjelenésén túl – nem voltak, a fenntartó (az állam) csak néhány esetben választott le, vagy vont össze intézményeket, rakott át karokat ide vagy oda, olykor alapul véve, olykor kifejezetten negligálva az érintettek demonstratív álláspontját. Leegyszerűsítő szándékkal nevezhetjük ezt „legózásnak” is: a bázisra szétválasztjuk vagy összerakjuk, innen-oda, onnan-ide tesszük a készlet egyes elemeit. Íme, az utóbbi évek ilyen mozgásai:

Szétrakások: Testnevelési Egyetem (a Semmelweis Egyetemből)
Állatorvostudományi Egyetem (a gödöllői SZIE-ből)

Összerakások: Kecskeméti Főiskola + Szolnoki Főiskola = Pallas Athéné (alk. tud.)
Egyetem¹²

Egri Főiskola + Gyöngyösi Főiskola: Eszterházy Károly (alk. tud.) Egyetem
 Pető András Főiskola a Semmelweis Egyetembe karként

Átrakások: Székesfehérvári (Alba Regia) Kar: Soprontól az Óbudai Egyetemhez
 Mosonmagyaróvári Kar, győri Apáczai Kar:

Soprontól a győri SZE-hez

Két Savaria kar: Soprontól el – intézetekként felolvadtak az ELTE-ben
 Bp. Corvinus Egyetem budai karai: akaratum ellenére erővel
 vissza Gödöllőhöz

Jászberényi Pedagógusképző Kar: Gödöllőtől Egerhez
 Mezőtúr, Szarvas, Gyula: a szegedi Gál Ferenc Főiskolához
 (miért nem az SZTE-hez?)

A bajai vízmérnök képzés a Nemzeti Közzszolgálati Egyetemhez
 (vajon miért?)

Kísérletek: Pannon Egyetem Informatikai Kar – önként (?):
 majdnem a Pázmányhoz

BME Gazdaságtudományi Kar – kissé hektikusan: majdnem az ELTE-hez

Felvételi rendszer, keretszámok, jelentkezések

A felsőoktatásba bejutás a társadalmi mobilitás, a felemelkedés meghatározó csatornája. Nálunk a közoktatás csak kis mértékben tudja egyenlíteni a társadalmi különbségeket, ezért ebben a felsőoktatásnak jelentős szerepe van – vagy lenne. A bő évtizede működő központosított jelentkezési és felvételi döntési rendszer a középiskolai eredményekre és előzetesen megszerezhető pluszpontokra épül (emelt szintű érettségik, nyelvvizsgák, versenyeredmények, hátrányos helyzet), programozottan meghatározott – jelenleg 500-ig terjedő – ponthatárokkal. A bekerülési minimum most egységesen 280 pont, a legmagasabb ponthatár a frekvenciált szakokon és intézményekben 465 körül van.

Jelentkezni több intézménybe és szakra is lehet, a felvételi döntés mindig csak egy helyre szól. Az intézmények államilag támogatott és önköltséges szakjaira, azon belül tagozataira felvehető hallgatók számát a publikus központi felvételi keretszámok rögzítik. A döntést a pontszámú rangsor alapján egy számítógépes program hozza meg, de néhány népszerű szakon államilag előírt magas minimum van. A jelentkezés/felvételi döntés rendszere technikailag jól működik. A felvételhez szükséges minimális pontszám (most 280), az államilag támogatott, illetve önköltséges keretszámok és egyes igen népszerű, túljelentkezett szakok kerete és ponthatárainak központi meghatározása a társadalmi mobilitást erősen befolyásoló (oktatás)politikai döntés, így folyamatosan társadalmi vita tárgya.¹³ Ugyancsak erős befolyással van a jelentkezésekre, a felsőoktatásba jutás – vagy nem jutás – esélyeire a középiskolai intézményrendszer (gimnázium, szakközépiskola stb.), aminek legutóbbi módosításai a potenciális jelentkezők számának csökkenéséhez, a vidéki tanulók esélyeinek gyengüléséhez vezetnek.

A felsőoktatási intézmények ma nem válogathatnak a jelentkezők közül (nincs felvételi vizsga, kivéve a művészeti képzést, ahol alkalmassági vizsga van). A szóbeli felvételi fel-felmerülő visszahozása nem realizálható igény, nincs általánosan elfogadott szakmai indoka.¹⁴

Képzési és szakrendszer

Egy évtizede állt át a magyar felsőoktatás a lineáris háromciklusú, ún. bolognai képzési rendszerre, amit 1999-ben Bolognában szinte minden európai országgal együtt vállaltunk, s így elhagytuk korábbi főiskolai/egyetemi párhuzamos képzési rendszerünket. Ezzel együtt vált általánossá a kreditrendszer is. Ez az oktatási szférában lassan jól ismert, de a

munkaerőpiac – elsősorban az alap- és mesterképzési szakok, illetve diplomák különbségét, célját, tartalmát, funkcióját – még nem érzékeli, erősek a korábbi rendszerben végzetek saját tapasztalatai. A teljesség kedvéért következzen itt a rendszer vázlata. A tantervekben 30 kredit jelent 1 félévet, azaz pl. 180 kredit megszerzését 6 félévre tervezzük.

Alapképzés (A): zömmel 180, vagy néhány esetben 210 kredit

Mesterképzés (M): A+M: minimum 300 (nincs kivétel)
M: zömmel 120, ritkán 90 kredit

Osztatlan mesterképzés (O): orvos (360), állatorvos, jogász, építész, tanári szakok stb. (300)

Doktori (PhD) képzés: 2016-ig 180, azóta (120+120=) 240 kredit

Felsőoktatási szakképzés (Fszk): 120 kredit (60–90 beszámítható a releváns A-ba)

Szakirányú továbbképzés (SZItk): 60–120 kredit

Mindezek szervezhetőek teljes idejű (nappali), részidős (esti, levelező) és távoktatási formákban. A szakrendszerről – beleértve az egyes intézmények kínálatát – részletes képet nyújt a felvi.hu¹⁵

A lassan alakuló ún. duális képzési formában 2016-ban 24 intézményben 665 hallgató, a felvettek kb. 1%-a kezdett¹⁶ (a terv 2850 volt¹⁷). Németországban ma már kb. százezer hallgató vesz részt ilyenben.

Oktatás

Ez a felsőoktatás klasszikus és változatlanul meghatározó feladata – a kutatással együtt. Úgy gondoljuk, az visz előre, ha az eredmények mellett felismerjük a gondokat és problémákat, s ezek megoldására koncentrálnunk. A meglévő pozitív eredményeket pedig tartanunk és erősíteniünk kell. Ezt az elfogadott alapelvet a gyakorlatban az egyéni és kollektív érdekek, a hazai és nemzetközi versenyfeltételek, a változó társadalmi igények több irányban is befolyásolják.

A hallgatói oldal

Helyzet a kezdeteknél:

- A korosztály nagyobb hányada (a rendszerváltás előttinek három-négyszerese) tanul tovább: elitképzésből *tömegképzés* lett.
- A középiskola sem tudásban, sem készségekben (sem idegen nyelvben) nem készít fel jól ennyi fiatalt a felsőoktatásra. (Pedig elég régóta érettségi tárgy egy idegen nyelv.)
- Nagyon heterogén a bekerülők ambíciója, hivatástudata, felkészültsége. A felvételi ponthatárok 240 (Fszk), ill. 280 (A, O) és 480 között vannak. Főleg a frekventált szakokon sok fiatal jön a maximális 500 ponttal, míg más helyeken csak 300 körül van a felvettek pontátlagosa.
- Ezért több intézmény a felvettek egy részének alacsony előképzettsége miatt már felzárkóztató 0. évfolyamot szervez.
- Meglepő, hogy a felvettek 10%-a be sem iratkozik (halaszt, külföldre nyert felvételt stb.).

Helyzet az oktatásban:

- Oktatásunk ismeretanyaga, tartalma jórészt lépést tart a korrallal, a fejlődéssel.
- Módszereiben viszont konzervatív, erősen ismeretanyag centrikus, ezért az új képzési és kimeneti követelmények (*kkk*) változtatni kívánnak ezen: erősíteni a

tudásra alapuló képességeket, készségeket, kompetenciákat – a munkaerőpiac igényei szerint.

- Személyi feltételeit felkészültségben és ambíciókban igen széles spektrumú hallgatóság és legtöbb helyen felkészült, de túlterhelt, s e tekintetben a jövedelmi viszonyok miatt is csak részben motivált oktatói kar jellemzi.
- Infrastruktúrája egyre több helyen korszerű és bővül (sőt itt-ott a PPP beruházások miatt eltúlzott), miközben még évszázados elavult elemei is vannak.

Helyzet a végzésben:

- Elég sok (kb. 10%) a „passzív féleven” lévő, emiatt lassan haladó hallgató. A diplomázók jelentős hányada – gyakran részmunka-vállalások miatt – így csak plusz félévek alatt végez.
- 15–20% – gyenge tanulmányi eredmények miatt – átkerül államilag támogatott képzésből önköltségesbe; zömük ezzel (jórészt szociális okok folytán) végleg kikerül a rendszerből.
- Igen nagy a lemorzsolódás: első diplománál (A, O) 36–38%, a második diplománál (M, SzitK) 14–17%. (Egy MRK munkacsoport 2016 áprilisában elemezte a helyzetet, de ezt azóta sem hasznosítják az intézmények.)
- Igen sok, intézményenként, szakonként változóan, olykor 40%, a nyelvvizsga hiánya miatt évekig „bennragadt” oklevél. Ezek nem kis hányada végleg bennragad.
- Végzés után: a diploma itthon igen jelentős, már a kezdetnél is több mint kétszeres bérelőnyt jelent (+ életvitelben, egészségben is nagy az előny); a diplomások munkanélküliségi rátája messze a legalacsonyabb.
- Ezzel együtt is nagy a diplomás elvándorlás (ez egy új *brain drain*). Az Eurostat adatai szerint 2000-ben „még csak” 70.000, ám 2015-ben már 370.000 magyar fiatal dolgozott az EU országaiban. A *Gyere haza, fiatal*, már lezárult program két év alatt csak 105 (!) fiatal tudott hazahívni. A KSH most indít széleskörű felmérési, elemzési programot YUOMIG néven.

Lehetőségek, feladatok a képzésben:

- Még mindig elaprózott a szakstruktúra. A 2016-os átdolgozás során csak mérsékelten csökkent a szakok száma: 151-ről 139-re az A szakoknál, 299-ről 279-re az M szakoknál.
- Az új *kkk*-k jó képzési és kimeneti célokat fogalmaznak meg, figyelembe veszik a munkáltatói oldal – gyakran sajnos csak általános – javaslatait, szempontjait. A gyakorlatban ebben jó arányt kell tartani: az értelmiségképzés nem idejét múlt feladat, különösen nem a folyamatosan változó, modernizálódó, de nem könnyen fenntartható társadalmi fejlődés korában.
- A *kkk*-k tantervi-tantárgyi realizálása most következik az egyetemeken: a tananyag mennyiség- és mélységbeli racionális elosztása az alap- és mesterképzés között. Kulcskérdés a szemlélet- és kultúraváltás – tanítás helyett aktív hallgatói részvétellel folyó képzés kellene.
- Stratégia 2016: A képzés kezdetén és befejezésekor mérni kell a hallgatók kompetencia szintjét: ez mutatja a felsőoktatás „hozzáadott értékét”. Ez 2015/16-ban megkezdődött.
- A hallgatói önkormányzatok nagyobb szerepet vállalhat(ná)nak ezekben: ez is érdekvédelem – a megszerzendő diploma a hallgató elemi érdeke.

- A végzetek visszajelzéseinek rendszeres megkérésében, a visszacsatolásban – a diplomás pályakövetési rendszer keretében – még sok kihasználatlan lehetőség van.

Az oktatói oldal:

A jó egyetem kulcsa a **jó oktató/professzor**. E nélkül nem megy!

- Az egyetemi oktatói pálya korábban egyértelműen vonzó volt: tudásvágy, önmegvalósítás, autonómia, világlátás, rang, biztos állás, hosszú távú karrier...
- A mai (hazai) munkaerőpiac több szektora erős és sokszor győztes kompetíciót jelent, s ezzel több egyetemen az oktatói utánpótlásban gondot okoz.
- Sok, főleg fiatal oktató kényszerül külön munkákra, másodállásra stb., ami a szakmai előrehaladás rovására megy. Pozitív oldali elemként sokféle ösztöndíjas lehetőség van.
- A fenntartó és a mindenkori egyetemvezetés felelőssége a korszerű oktatási/kutatási munkafeltételek biztosítása, a teljesítmény értékelése, erkölcsi és anyagi elismerése, honorálása, az előrelépés biztosítása. Az ilyen humánpolitika sok helyen nem erős gyakorlat. Az ehhez szükséges pénz is kevés! (Meglépően sok magasan kvalifikált oktató, 2016-ban 4 akadémikus és 40 MTA doktora „csak” docens, nem egyetemi tanár, jórészt bérhány miatt.)
- Az oktatói munka hallgatói véleményezése (OHV) terjed, de nem jól hasznosul. Vannak pozitív példák (pl. „Az év oktatója” cím stb.).

Kutatás

A kutatás, az új tudományos eredmények elérése, ezek szintetizálása a korábbiakkal – s ezzel azok továbbadása feltételeinek és gyakorlatának megteremtése – az egyetem klaszszikus feladata.

A felsőoktatás jelenlegi felelős állami vezetője az egyetemi kutatások mai helyzetének két fontos elemét tömören így foglalja össze: „Az egyetemi K+F+I költségek stagnáltak az elmúlt években, annak ellenére, hogy a hazai K+F+I tudományos, szakmai és szervezeti szempontból legfontosabb szereplői a felsőoktatási intézmények.”¹⁸ Ehhez hozzá kell tenni, hogy a KSH adatai szerint 2011-ben 67,9, míg 2015-ben 56,7 Mrd Ft volt a kutatás-fejlesztési ráfordítás a felsőoktatásban,¹⁹ s ez így bizony sajátságos „stagnálás”.

Néhány kutatástámogatási és eredményességi értéket mutat a táblázat a KSH 2015. évi adataiból:²⁰

2015	K+F létszám	Ráfordítások Mrd Ft	Beruházások eloszlása	Egy kutatórájut Mft	Minősítettek aránya	Könyv/kutató	Cikk/kutató
Felsőoktatás	22.000	57	9%	45 Mft	75%	141	313
Államkut.int.	10.531	62	14%	Átlag: 167 Mft	20%	41	102
Vállalkozások	23.706	344	77%		5%		
Összesen	56.237	486	100%		100%		

Elég egyértelmű ezekből az adatokból is, hogy a felsőoktatás a leggyengébb minden támogatottsági adatban és a legjobb minden teljesítmény mutatóban.

Nemzetközi összehasonlításban az összkép aggodalomra – és változtatásra – ad okot. A hazai K+F-re fordított teljes összeg 2015-ben 468 Mrd Ft volt, ami a GDP 1,4%-a, szemben az EU átlagos 3%-ával. Az Európai Bizottság 2017. évi országjelentése szerint „az állami K+F csökken, ezáltal Magyarország e tekintetben az uniós tagállamok alsó csoportjához tartozik.”²¹ Itt (is) nagy szükség volna fokozatváltásra, mert hármas fokozatban finanszírozott járművel nehéz versenyezni a hatos fokozatban haladókkal.

Szinkronban van ezzel, bár nem minden tekintetben reális tükör, a *European Research Council* (ERC) tíz éve alatt pályázati úton megítélt grant-jeinek száma néhány ország példáján:

Grant	ERC	UK	DE	NL	SE	HU	PL	CZ
Összes	7191	1593	1091	673	253	54	27	26

Kelet-Közép-Európában a legjobbak vagyunk, de még így is nagyon messze Nyugat-Európától.

Ezen belül felsőoktatásunk – a fenti arányokat is tekintve – szépen szerepelt: az 54 grant-ból 29-et egyetemi kutatók nyertek el (Közép-európai Egyetem (KEE) 10, ELTE 7, Szegedi Tudományegyetem 5, BME 4, Óbudai, Pécsi és Semmelweis Egyetem 1-1), az Akadémia kutatóintézetek között a Rényi Alfréd Matematikai Kutató Intézet vezet 6 grant-tel.

Hasonló a helyzet az EU *Horizon 2020* eddigi pályázatainál: KEE 16, BME 12, Miskolci Egyetem 9, MTA SZTAKI 9, ELTE 7 nyertes grant (és még több más kutatóhely).

Mit lehet és mit kell tenni?

A Stratégia szerint: „A felsőoktatási intézmények K+F+I tevékenysége jelen pillanatban az intézményrendszer szintjén nem tervezett, koordinálatlan módon történik.” ... „Célunk tehát a felsőoktatási intézményrendszer K+F+I tevékenységének, struktúrájának és finanszírozásának az ország technológia-politikájának és a kiválósági elvárásoknak megfelelő tervezése és következetes végrehajtása.” Tételesen:

- kapcsolódás a technológia-intenzív vállalatokhoz;
- nemzetközi versenyképesség növelése;
- K+F+I hálózatok kialakítása, infrastruktúra fejlesztése;
- FOI-k K+F+I bevétele (költségvetésük %-ában): 1,5% → 10%;
- külföldi publikációk: 10.177 (2012) → 13.000 (2023).
- **forrásnövelés GDP%: 0,24% (2012) → 0,5% (2020);**

Jó célok, csak érthetetlen, hogy a finanszírozásban a közelmúltban megszűnt a kutatási normatíva, bár most jól hangzó elképzelés is olvasható: „A képzések és a kutatás, tudományos teljesítmény finanszírozásában meg kell teremteni egy stabil, kiszámítható, a munkaerőpiaci követelményekhez, illetve a mindenkori költségvetési forrásokhoz igazodni képes, valós, elismert önköltségen alapuló feladat- és teljesítmény-alapú rendszert.” Nagy kérdés, milyen források növelésével lehet a kutatástámogatást a GDP 0,24%-áról (2012) annak kétszeresére, 0,5%-ra emelni 2020-ra. A felsőoktatás K+F+I bevételeinek meghatszorosítása (1,5% → 10%) a potenciális forrásoldal szűk lehetőségeit tekintve nem látszik reális elképzelésnek. Az EU-s források megszűntével – 2020-tól – pedig végképp szűkülnek ezek a lehetőségek.

Explicite ki kell azt is mondani: az egyéni anyagi érdekeltség növelése nélkül nem lesz komoly előrelépés e téren sem.

Harmadik misszió

„Hajdan” – elsősorban az európai – az egyetemeken döntően „csak” oktatás és kutatás folyt, a szakzsargon szerint „elefántcsont-toronyban” működtek, kevés kapcsolatuk volt a társadalommal. (Pozitív kivételek voltak pl. az orvoskarok.) Az amerikai egyetemek eleve erős társadalmi beágyazódással jöttek létre (nem királyi vagy egyházi forrásból) és működésüknek azóta is integráns sajátja az erős társadalmi kapcsolatok (lásd pl. a *Board* aktív szerepét, vagy a *fund raising* óriási eredményeit). A Stanford pl. úgy becsüli, hogy az egyetemről indult vállalkozások 1930 (!) óta 39.900 céget és ezzel 5,4 millió munkahelyet generáltak. Ez több mint az aktív magyar munkavállalók száma.

Az utóbbi évtizedekben Európában is felerősödött a társadalomban, vagy legalábbis a különböző vezető szférákban (ipar, bankszektor, városvezetés, felnőttképzés stb.) az igény a felsőoktatásban lévő szellemi kapacitás igénybe vételére. Maga a felsőoktatás is érzekelte, hogy ez nemcsak elvárható feladat, hanem hasznot hozó küldetés, gyakori néven „a harmadik misszió”:²² a felsőoktatás hatása környezetük társadalmi, gazdasági, kulturális, kormányzati tevékenységére – értelemszerűen együttműködésben. Ennek során jelenik meg a „vállalkozó egyetem” funkció a „tudásháromszög” (oktatás, kutatás, innováció) keretében. Bár oxfordi egyetemünk talán sosem lesz, de az ottani példa azért e tekintetben is tanulságos, s valamelyest bizonyára követhető.²³

Egyetemeinken a harmadik misszió – különböző formákban és mértékben – már jelen van. Íme, néhány példa erre a nem zárt tevékenységi kört jelentő kapcsolatokra.

- Tudás- és technológia transzfer. Jó lenne, ha ez innovatív hazai kkv-khoz irányulna, de e téren sajnos sereghajtók vagyunk az EU-ban, a kkv-knak nincs ilyen forrásuk, az itt működő nagy nemzetközi cégek közül csak kevés igényel ilyet.
- *Spin-off* vállalkozások indítása, *start up*-ok támogatása. Ugyancsak kezdeti stádiumban van, néhány sikeres egyetemi példa már ismert.
- Fontos cél ennek kapcsán a forrásbővítés kívülről. Lassan halad, kevés jó példa van.
- Kreatív városi stratégia (*Modern város* programja) kialakítása város–egyetem kooperációban.
- Egyetemi/városi infrastruktúra kölcsönös használata, eleve ilyen célú beruházások.
- Határainkon túli magyar intézmények segítése, kooperáció. E téren kormányzati és intézményi téren is számos eredmény van.
- Tudománynépszerűsítés, ismeretterjesztés (áltudományok elleni küzdelem). Mérsékelt aktivitás tapasztalható, viszont sok intézmény intenzív és hatékony beiskolázási propagandája ebben aktívan közreműködik.
- Elindultak, több helyen jól haladnak az alumni szerveződések.
- A *fund raising* sajnos nálunk még nem sikeres, ez nincs benne az „európai levegőben”.

Gazdálkodás, források

Kétségtelen, hogy elsődleges az egyetem eddig tárgyalt három funkciója, de ezek hátterét, lehetőségeit és korlátait a rendelkezésre álló és megszerezhető források, azok belső felhasználásának módja és rendszere jelentik. Tegyük hozzá: átláthatóan és nullszaldósan. S hozzá kellene tenni: a vezetők és vezetettek érdekeltiségének biztosításával. Nem ezek határoznak meg mindent, de nagyon erősen befolyásolnak mindent.

Még ma sem lehet nem abból kiindulni, hogy 2011-ben a Széll Kálmán Plan radikális forráskivonást írt elő és valószínűleg meg – többek között – a (felső)oktatásból. Abból, amit – megalapozatlan és durván – így jellemezett: „*The Hungarian education system is far from meeting the actual demands set by the economy and the labour market. We*

have been financing an education system with significant public resources that does not serve the interests of the economy, does not create value and, as a whole, increases public debt.”

Az európai, így a magyar felsőoktatás is meghatározóan állami forrásokból működik. A Stratégia szerint 2012–2015 között felsőoktatásunk bevételi forrásai így alakultak:

Állami támogatás:	
Közvetlen állami támogatás (több jogcímen)	50%
Más bevételek:	
Közösségi pályázati források (K+F, EU-s forrás)	24%
Közvetlen bevételek (főleg tandíj, szolgáltatás...)	22%
Közvetlen K+F bevétel (harmadik féltől)	2-4%
Mecenatúra, adomány (<i>fund raising</i>)	< 1%

Érthető, hogy ebben a helyzetben a Magyar Rektori Konferencia erősen tiltakozott:²⁴

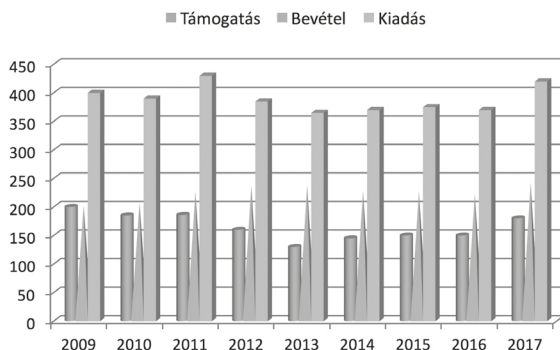
„A nemzeti felsőoktatás visszafejlesztését eredményező lépések, a működéshez szükséges anyagi források kivonása, egyetemeink és főiskoláink pénzügyi kivérezetése helyett, a jövőnk érdekében éppen ellenkező irányú közpolitikára van szükség: be kell fektetni a tudásba, az egyetembe, a jövőbe. Növelni és nem csökkenteni kell a felsőoktatási ráfordításokat.

Az elmúlt időszakban éppen az ellenkezője történt. Öt év alatt 40%-kal csökkent egyetemeink és főiskoláink állami támogatása, miközben a GDP mértéke nagyjából változatlan maradt.

A magyar felsőoktatás a közösség javát, a társadalom fejlődését, az emberek tehetségének, tudásának fejlesztését, a családok jövőjét, a tudás értékének növelését szolgálja. Az MRK ehhez kéri a társadalom támogatását.” Sokáig hiába.

Az OECD jelentése is elég megdöbbentő adatokat közöl 2016-ban: *„Hungary reduced its expenditure per student between 2008–2013, and its value from primary to tertiary level remains one of the lowest of all OECD countries: 3,8% of GDP vs. 5,2% OECD average.”* A felsőoktatásban az egy hallgatóra jutó költség 5.591 USD volt, szemben a 10.493 EU-átlaggal.²⁵ Azaz annak csak a fele!

Ha ebből a völgyből most van örvendetes elmozdulás, akkor ezt az előbbieik fényében és viszonylatában kell értékelni. Az alábbi ábra mutatja a támogatások, bevételek és az ezekre alapozott együttes kiadások időbeli trendjét. A támogatások 2019-re érhetik el a 2009-es támogatási mértéket! Igen csak relatív növekedésről lehet beszélni ott, ahol tíz év alatt jutunk vissza a kiinduló szintre, és akkor hol vagyunk még a színvonal valós emelésétől?

A helyzetet, az irányt és a módszert a Stratégia is megfogalmazza: „A finanszírozás jelenlegi rendszerre alapvetően hallgatói létszám alapú és semmilyen módon nem honorálja a felsőoktatási teljesítményt, nem ösztönzi sem a hallgatókat, sem a felsőoktatási intézményeket.” ...

„A képzések és a kutatás, tudományos teljesítmény finanszírozásában meg kell teremteni egy stabil, kiszámítható, a munkaerőpiaci követelményekhez, illetve a mindenkori költségvetési forrásokhoz igazodni képes, valós, elismert önköltségen alapuló feladat- és teljesítmény-alapú rendszert.”

Régóta halljuk, várjuk, de nem tapasztaljuk és a Stratégia sem mond erről konkrét elképzeléseket.

Tegyük teljesebbé a fenti képet két fontos véleménnyel:

- „A pályázati források nő(het)nek, de azok csak jó célfeladatokat szolgálnak, nem a felsőoktatás alapfeladatait és -költségeit. *Ha viszont nincs elégséges alapellátás, a pályázás kényszere szétaprózza a tudományos munkát.*” (Professzorok Batthyány Köre – 2017)
- „Nem elfogadható az az állítás, hogy a »közvetlen állami támogatástól való függés jelenlegi mértéke instabilitáshoz vezethet«. Egy országnak és egy kormánynak a jövő biztosításán kell munkálkodnia, és ebben az **oktatás az első prioritás** kell, hogy legyen. Ennek támogatása és finanszírozása minden mást le kell előzzön.

Hosszútávon talán elfogadható a piacról történő finanszírozási arány növelése, de ezt csak egy jól felszerelt, erős és motivált egyetemről lehet elvárni. Az utóbbi évtizedek drasztikus alulfinanszírozása annyira kivérezte az egyetemeket és az oktatókat is, hogy ezt most lehetetlen megkövetelni. Több éves hatékony és teljesítményösztönző finanszírozás után már elképzelhető a dokumentumban vázolt elvárás.” (Magyar Innovációs Szövetség, vélemény a Stratégia 2016-ról.)

Bemutatunk két pozitív elemet is a kép árnyaltabbá tételéhez:

- Az egyetemi oktatók jövedelmének alakulása a közelmúltban és a közeljövőben (Emmi-adatok).²⁶

	Garantált illetmény	Garantált illetmény + illetmény-többlet	Garantált illetmény	Garantált illetmény (terv)
	2015	2016	2017	2018
Egyetemi tanár 1	437 300	503 000	528 000	554 400
Emelés mértéke		+15%	+5%	+5%
Átlag jövedelem	685 025	720 319		
Átlag/ garantált	+57%	+43%		

Megjegyzés: A különböző beosztású oktatók garantált jövedelme az egyetemi fizetés rendeletben meghatározott százaléka. Az itt látható átlagjövedelem ebből és pluszforrások adódik össze.

Az intézmények fejlesztését szolgáló beruházások a külső szemlélő számára nem jelennek meg rendszerben. Minisztériumi, egyetemi bejelentésekből lehet ilyen információkat gyűjteni, melyeknek jobbára csak bejelentési vagy kezdési időpontja ismert, időtartama csak esetenként.

•	Különböző alkalmakkor bejelentett egyetemi beruházási programok (Mrd Ft)	
NKE 2016	Oktatási épület, sportlétesítmények, kollégium	30
	Lovarda az Orczy-kertben	3
	Kompetenciafejlesztés, életpályaprogram	17
	Jó kormányzás megalapozása	12
TF (TE) 2016	A világ legszínvonalasabb sportegyeteme	44
PAE 2016	Duális képzés oktatási épülete	12
ELTE 2017	Energetikai fejlesztések	5
PTE 2016	Modern városok program (idegen nyelvű képzés)	4+16
Mind 2017	Felsőoktatás+ipari együttműködési pályázat	25
2017	„Társadalmi felelősségvállalás” (vidéki FOI-k)	30
2017–23	Kollégiumi fejlesztések	193
2015–17	PPP kiváltások	54

Nem ismert, hogy milyen program, szempontok, pályázatok, értékelések alapján születtek a fenti döntések. Az pedig további kérdés, hogy ki és miből tartja majd ezeket fent? Mert az utolsó 54 milliárd forintos tétel (az egykori örömből lett mai fizetési kényszer) főleg az ilyen szempontból nem átgondolt korábbi beruházások működtetési nehézségein segít.

Intézményvezetés

Az egyetem vezetőit – az autonómia jegyében – korábban az egyetemi közösség választotta professzorai, vezető oktatói köréből. Őket segítette a szervezés/adminisztráció terén pl. a főtitkár, a gazdálkodásban egy gazdasági főigazgató – a megfelelő szakapparátussal. Vezetési és döntési jogaik voltak az egyik oldalon, a jogszabályoknak, a fenntartónak, az elszámoltatásnak és az átláthatóságnak való megfelelési kötelezettség a másikon. Jó esetben ez a vezetés koncepcionális távlati tervek alapján működött, máskor csak a rövidtávú, aktuális igényeknek igyekeztek megfelelni. Ennek a két oldalnak – a jogoknak és a felelősségnek – az egyensúlya jelentette és jellemzi az egyetemi autonómiát.

Ez a közelmúltban nálunk megváltozott. A törvény módosításával – a *Stratégia* megfogalmazásában – a kormány kialakította az **állami felsőoktatás irányításának kancellári modelljét**:

- oktatás és kutatás tartalmi irányítója maradt a rektor és a szenátus – a kancellár és a konzisztórium kezében lévő szigorú forráskorlátok között,
- a működésben, a gazdálkodásban (és így közvetetten mindenben) előkészít és dönt a fenntartó által választott/kinevezett és irányított kancellár, és mögötte a konzisztórium.

Az államtitkár megfogalmazásában ez a „**közvetlen intézményirányítás**” eszköze. A kérdés ezek után: ki irányítja az intézményeket? Saját vezetőik vagy a „főhatóság”?

Ez természetesen összetett kérdés és a válasz is bonyolult. De a kancellári rendszer olyan alapvető változást hozott a magyar állami felsőoktatásban, ami más, egyébként nem jelentéktelen kérdéseket is háttérbe szorított és szorít. Bevezetésekor volt egy „csendes alku”: az intézmények ennek fejében kapták vissza az 2011-es törvénnyel elvesztett rektorválasztás jogát, cserébe „elfogadták” a kancellári rendszer. Nem jelentéktelen eleme ennek, hogy nem nyilvános pályázatok révén (ami ellentétes a felsőoktatás eddigi általános gyakorlatával), a szenátusok véleményének megkérdezése nélkül, egyszerűen „felülről” jöttek a jó-

részt ismeretlen kancellárok.²⁷ Voltak szerencsés intézmények, ahol mégis belülről lett egy kompetens és jól ismert kancellár, de legtöbb esetben olyannyira kívülről, hozzáértés nélkül, gyakran „az erő velem van” tudatában, hogy nem egyszer – előbb vagy utóbb – kenyértörésre került sor. Többnyire az alkalmatlan kancellárt mentette fel a fenntartó, de volt, ahol kényszerből a rektor állt fel.

Idézzünk két rövid értékelést a kancellári rendszerről:

Emmi (2016): „*a kancellárok belépése változtatott a rossz működési modelleken és fejlődési pályára állította a legnehezebb helyzetben lévő intézményeket, a kedvezőbb helyzetben lévő intézmények esetén pedig tovább erősítették a jó működést.*”

MRK (2016): „*a kancellári rendszer bevezetése sikeres volt, mert nem bukott bele a felsőoktatás, ugyanakkor, ha a finomhangolást nem végezzük el, a kancellári rendszer az egész felsőoktatás számára hátrányos lesz.*”

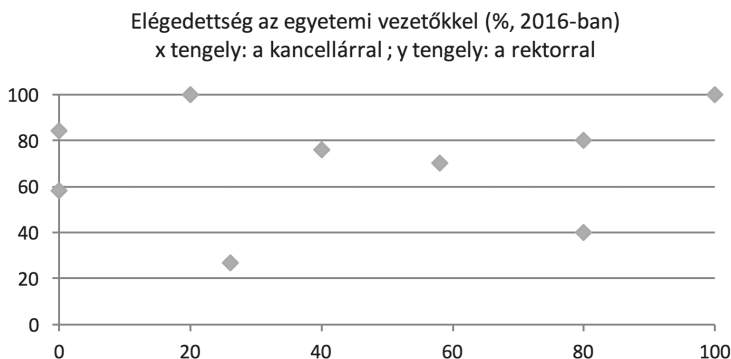
Tegyük hozzá: ez a pozíció és jogkör egy centralizált irányítási rendszer része, lényegében az egyetemi autonómia felülírása. Ez akkor is az, ha az esetek jelentős hányadában az akadémiai közösség értékrendje szerinti – és főleg jó döntések – születnek, de bármikor szület(het)nek azzal ellentétesek is. A felvételi keretszámok központi meghatározása, az állami finanszírozás mennyiségi szemlélete – a különböző (EU-s) forrás-pályázati lehetőségek ellenére – távol áll a gyakran igényelt és folyó egészséges versenytől. Utóbbi hiányának következményeit a szocialista tervgazdálkodás utasításos rendszere egyszer már megmutatta.

A Corvinus NFKK 2015-ben és 2016-ban is felmérést készített egyetemi felsővezetők, tehát a közvetlen tapasztalattal bírók körében a kancellár működéséről, illetve a rendszerrel kapcsolatos elégedettségéről. 115 rektor, dékán és helyettesek válaszában átlagértékei szerint igen alacsony az egyetértés a rendszerrel, ehhez képest jobb, de még mindig 50% alatti a kancellárok személyével.

115 rektor/h, dékán/h	2015	2016
A kancellárral elégedett	43%	47%
A rendszerrel egyetért	29%	14%

115 akadémiai vezető elégedettsége a kancellári rendszerrel (min. 5 fő/pont; NFKK felmérés, 2016)

Mivel két vezető pozíció is van, tanulságos az ezekkel való elégedettség összehasonlítása. (Az ábrán csak az a 9 intézmény szerepel, ahonnan legalább öt válasz érkezett.) Vannak intézmények, ahol mindkettővel, vannak ahol egyikkel sem igazán, vannak ahol az egyikkel vagy másikkal elégedettek, hiszen a vezetés nemcsak szervezet (jogkör), hanem személyfüggő is. A két átlag: a kancellárral elégedett a vezetők 45%-a, a rektorral 71%. Mondjuk ki: ennél jobb kép megnyugtatóbb lenne.

Minőségbiztosítás

A felsőoktatás genetikusan minőségelvű: kiváló professzorok, kiváló hallgatók – voltak. Ezt már csak múlt időben lehet fogalmazni, a tömegoktatással ez az alaphelyzet megváltozott: nem csak kiválók vannak (vannak!), sőt ők vannak többségben. Ezért a minőség biztosításával és értékelésével tervezetten és szervezeten foglalkozni kell: ez a *quality assurance* (QA) rendszere – elsődlegesen az intézményen belül, de ezzel együtt intézményen kívülről is. Az utóbbi általánosan elterjedt – de nem kizárólagos módja – az akkreditáció (olykor *audit*, *benchmarking*), melyet többnyire nemzeti (vagy szövetségi, területi, szakmai) szinten szervezett (professzionális) ügynökségek végeznek. Nálunk 1993 óta a MAB (mai nevén Magyar Felsőoktatási Akkreditációs Bizottság). Tevékenységét egy rendkívül alapos, jól szervezett, áttekinthető, naprakész honlap mutatta be: www.mab.hu.

Az Európai Felsőoktatási Térségben ennek elvi/gyakorlati alapját jó évtizede a legutóbb már 47 ország miniszterei által elfogadott *Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area* (rövidítése *ESG*) dokumentum képezi. A magyar felsőoktatás ezzel elvileg egyetért, de sok helyen hiányos vagy formális (olykor külsőknek „bérbe adott”) a tervezett és szervezett minőségbiztosítás, nem rendszeres pl. a SWOT analízis, többnyire eseti a QA feladatok megfogalmazása, a számonkérés, az értékelés. Tanulságos megnézni annak az Oxford University-nek az igen gazdag QA gyakorlatát, amelyikről joggal véljük: ott még él a genetikus minőség, de mégis tervezik és szervezik azt: <https://www.admin.ox.ac.uk/edc/qa/>.

A QA hazai helyzetét gyengítette, hogy a 2011-es törvényből kihagyták a korábban önálló teljes minőségbiztosítási fejezetet (találgatni lehet miért?), s csak külső európai hatásra jelent meg benne az ESG referencia szerepe. Az továbbra is gond, hogy a miniszter – *indoklás nélkül* – gyakran engedélyezi a MAB által nem támogatott szakok indítását vagy egyetemi tanárok kinevezését.²⁸ (Arra nincs példa, hogy MAB *igen-jére nem-et* mondana.)

Nem tartozik a minőségbiztosítás rendszerébe, de mégis csak a minőség egyfajta, s főleg nagy publicitást és PR értéket mutató tükröződését jelentik az intézményi rangsorok, a *ranking* nemzetközi és hazai változatai. A helyezés rögtön látszik, de érdemes mögé nézni, a rangsorolás szempontjainak és mutatóinak helyi érvényesülését elemezni és ott javítani, ahol e szerint is hiányosságok vannak.

Nemzetköziség – vázlatos pontokban

- A felsőoktatás nemzetközi jellege hagyományosan serkentő, segítő, egyszerre kompetitív és kooperatív – hallgatói és oktatói körben, kutatásban egyaránt.
- A felsőoktatás gyorsan globalizálódik, ennek részesei vagyunk.
- Szükséges a jó eredményekre alapozott hazai/külföldi PR.
- A nemzetközi versenyben csak közepesen szerepelünk,
- de van egy kiváló, versenyképes oktatói és hallgatói hányad. Őket meg kell tartani és külön is támogatni.
- Növekvő gond: a legjobb (sőt már a potenciális) hallgatók növekvő számban elhagyják az országot. (Sokan egyszerre külföldi és „biztonságból” hazai egyetemre is jelentkeznek.)

A nemzetközi mobilitás magyar adatai:

- 1476-tól századokon át biztosan több mint százezer peregrinus magyar diák tanult Európa egyetemén! Ez nagyon masszív és pozitív hagyományunk.
- ERASMUS keretében harminc év alatt 65 ezer magyar hallgató járt külföldön. (A kvótát nem használtuk ki.)
- A CAMPUS Hungary (2015) több mint tízezer hallgatót mozgatott meg.
- Jelenleg mintegy hatezer magyar hallgató tanul külföldön (OECD 2016).
- Ma 26 ezer külföldi hallgatónk van, a nappali tagozatosok 13%-a (OH 2016).
- A jelenlegi állami szervezeti hátteret a TEMPUS adja: <https://cwp.scholarship.hu/>

Érdekes és tanulságos röviden megjeleníteni 27 intézményünk 72 országból jött 1566 külföldi hallgatójának válaszait néhány kérdésre. (Megrendelő: TEMPUS, 2016)

Miért jöttek? (az adott ok említésének gyakorisága %-ban)

- magas színvonalú oktatás – 46%
- másik kultúra megismerése – 46%
- megfizethető árak – 43%

A (vonzó) információ forrása:

- internet
- barátok

Hogyan értékelnek? (5-ös skálán)

- oktatás színvonala – 3,66
- infrastruktúra színvonala – 3,74
- segítőkészség – 3,89

Nézzünk egy tanulságos nemzetközi összehasonlítást egyetemek honlapjai alapján:

Egyetem	Hallg. / 1000	Oktató	Prof.	PhD/év	Publ./év	Budget M€	QS hely
Stanford	16	2100	583	763		1100	~3.
Amsterdam	31	2000		478	8900	180	~50.
Utrecht	30	6000	550	550	8000	220	~60.
Leiden	27	6500		417	5700	176	~70.
Wien Tech	30	3700	143	178		347	199.
ELTE	28	1600	180	300	4000	92	>500.

A táblázat szerint nálunk (még a jobb helyzetben lévő ELTE-n is) jóval gyengébbek a feltétel-mutatók (kevesebb az oktató, a professzor, a doktori fokozat, a publikáció és a források), következésképpen meglehetősen hátul vagyunk a rangsorban. A feltételek koncepcionális és radikális (máról holnapra nem megvalósítható) javítása nélkül a pozíció sem javítható meg. A 200. hely nagyon messze van!

Helyzet és jövőkép

A magyar felsőoktatás ellátja feladatát, teljesíti hivatását – elég változatos skálán, de összességében eredményesen tölti be: „*A magyar felsőoktatással ma még különösebb problémák nincsenek, nemzetközi összehasonlításban is nagyon jól teljesít.*”²⁹ A tudomány fejlődése, a termelés és a szolgáltatás modernizálódása, a kultúra terjedése, a változó társadalmi körülmények, szabályozási, anyagi feltételek gyakran jelentős változásokat igényelnek, olykor kényszerítenek ki, ezekre néha lassan reagál.

Számos tekintetben – olykor aktív – részese vagyunk a globalizálódó nemzetközi felsőoktatásnak, a *European Higher Education Area*-nak, nyitottak voltunk, vagyunk és leszünk.

És jó esetben, ha nem is mindig, felelősen autonómok – megszólalásban és cselekvésben is.

A mindenkori helyzet, az eseti változ(tat)ások, a trendek, sőt még az objektív tények megítélése sem egyszerű és nem is egyértelmű. Többnyire pozíciótól függ. Mutatunk erre példákat – két blokkban.

A 2016-os év felsőoktatási (nem) történései és értékelésük – pro és kontra változatban:

Pro: 10 kiemelt eredmény 2016-ból – Emmi³⁰

- Tartozás állomány jelentősen csökkent, pénzkészlet nőtt
- 15 PPP projekt kiváltása (35 még van)
- Bérrendezés kezdődött a felsőoktatásban: 15 + 5 + 5% (hároméves terv)
- Átalakítások az intézményrendszerben
- A képzési szerkezet megújulása (új kkk-k, kevesebb szak)
- Intézményfejlesztési tervek elkészítése
- Duális képzés bevezetése
- Doktori képzés új rendszere: 2+2 év, 100/140 ezer Ft ösztöndíj, 400.000 Ft sikerdíj
- Közösségi felsőoktatási központok szervezése
- Külhoni magyar nyelvű oktatás támogatása

Kontra: 2016 értékelése – Corvinus Felsőoktatási Nemzetközi Kutató Központ³¹

- A felsőoktatás minősége, a képzési és a kutatási alaptervekenység fejlesztése „nem került fókuszba”.
- Nem történt meg a finanszírozási rendszer teljesítményelvű átalakítása.
- Nem változtak érdemben az intézmények működési hatékonyságát befolyásoló államháztartási kötıtségek.
- Nem változott az alaptervekenységet végzők teljesítményösztönzési rendszere.
- A felsőoktatás munkaerővonzó képessége csökkent.
- A felsőoktatásra hatással, befolyással lévő erőforrás-központok száma nőtt, önálló döntési/fejlesztési centrumok alakultak ki.

Mintha a két vélemény nem is ugyanarról az évről és tevékenységről szólna.

A következő négy viszont ugyanarról, felsőoktatásunkról szól, de többnyire más mondanak:

Emmi/kormány – Stratégia 2014

„Negyed évszázad után, 2014-re elérkeztünk oda, hogy a magyar felsőoktatás nemzetgazdaságunk egyik legsikeresebb, legversenyképesebb ágazata, és minden lehetőség adott arra, hogy létrehozzuk Közép-Európa legjobb felsőoktatási rendszerét. A reformok megtörténtek, most fokozatváltásra van szükség. A hazai felsőoktatásnak fel kell vennie a globális világ által megkívánt tempót, mégpedig úgy, hogy a rendszerben lévő lehetőségek maximális kiaknázásával, az értékmegőrzés és értékteremtés szem előtt tartásával, az erőforrások hatékony felhasználása mellett egy magasabb minőséget nyújtó, teljesítményelvű és a gazdasági szereplők igényeit is kiszolgáló rendszer jöjjön létre.”

Emmi/kormány – Stratégia 2016

„Paradox módon az átalakulás olyan módon zajlott le, hogy annak végpontján egy legtöbb elemében alacsony hatékonysággal működő felsőoktatási rendszer képe rajzolódik ki. Elég, ha a bolognai rendszer kritika nélküli implementációjára, a tömegképzés érdemi kontroll nélküli támogatására, a munkaerőpiac igényeitől való eltávolodásra, a felsőoktatási autonómia hibás értelmezésére, vagy az intézményi integráció és a képzési szerkezet átgondolatlan kialakítására gondolunk. A valódi jövőkép nélküli, az intézményi működés részleteiben elvesző, vagy pusztán újabb és újabb formális reformokra építő oktatáspolitikák tévútra vezették a hallgatókat és az intézményeket egyaránt.”

Professzorok Batthyány Köre – 2017³²

„Az emberi minőséget javító kiadások növelése helyett csökkentettük ezeket. Így az egészségügyre, a közoktatásra, a felsőoktatásra, a kutatásra és fejlesztésre fordított kiadásaink a rendszerváltás óta és ma is elmaradnak a hasonló országokéhoz képest, sőt, az egészségügyi és az oktatási kiadások még a nemzeti össztermékhez képest is csökkentek.

A versenyképességet rontja az iskolarendszer, a felsőoktatás és a szakoktatás hanyatlása, takarékoskodás az egészségügyön.

A felsőoktatásban az előző ciklus viharai óta viszonylagos nyugalom van. A kancellári rendszer jelentősen növelte ugyan a bürokráciát a felsőoktatási intézményeken belül, személyi okokra visszavezethető néhány kivételtől eltekintve jelentősen növelte a bizalmat a fenntartó és az intézmények között, s ez lehetővé teszi az erősen erodálódott finanszírozás javítását.”³³

Corvinus Nemzetközi Felsőoktatási Kutató Központ – 2017³⁴

„2015/16 felsőoktatás-politikáját alapvetően az intézmények irányítására, kontrolljára vonatkozó célok és beavatkozások határozták meg. A legfontosabb talán, hogy egyelőre nem történt érdemi előrehaladás a felsőoktatás alapvető funkcióinak fejlesztése, minőségének javítása ügyében.

Az irányítást, kontrollt, gazdasági konszolidációt, intézményhálózatot érintő beavatkozások fontosak ugyan, de hatásmechanizmusait tekintve messze vannak a konkrét képzési, kutatási tevékenységtől, annak minőségétől.

A fenntartó által a képzések fejlesztésére 2016-ban indított programok intézményeken belül és rendszerszinten önálló, elkülönülő projektek és fennáll az a veszély, hogy nem képesek egymást erősítve az alapvető funkciók minőségének javításához hozzájárulni.”

És végül három vélemény oktatásról, egyetemről – általánosabb megközelítésben: Dr. h. c. Gulyás Balázs (Karolinska Intitutet) díszdoktorrá avatásakor a Debreceni Egyetemen 2007-ben így fogalmazott:³⁵

„Megdöbbenő, de tény, a világ 100 olyan intézménye közül, amelyek legrégebb óta, alapításuktól kezdve struktúrájukban, funkciójukban, célkitűzéseikben nem tértek el, és több száz vagy egyes esetekben több mint ezer éve ugyanazt folytatják, amit elkezdtek, 85 egyetem van. ...

Tehát a világ legstabilabb intézményei az univerzitások, ezt senki nem vonhatja kétségbe.

Erről a pódiumról kérném, ha vannak itt döntéshozók, ha nincsenek, akkor is hallják meg ezt a hangot, hogy koncentráljunk az egyetemekre! Arra az intézményre, amely a tudásnak nemcsak a hordozója, hanem művelője, létrehozója, továbbadója.”

Legyen szabad itt a szerző meggyőződését is megfogalmazni: Az egyetem – az oktatás, a kutatás, a sokoldalú társadalmi szerepvállalás összefüggő funkciói következtében – egyedülállóan komplex, így nélkülözhetetlenül fontos és mással nem pótolható intézménye a társadalomnak. Lehetnek/vannak jó vagy jobb speciális, gyakorlatiasabb képzőhelyek, eredményesebb kutatóintézetek, nagyobb profitot hozó innovatív szervezetek, de ez a szintetizáló komplexitás és generációkat átfogó alkotó kultúra csak az egyetemeken van meg. A fiatal generációk (és szülei) színvonalas egyetemeket igényelnek képzésükhöz, jelenükhöz és jövőjükhez; a fejlett és a fejlődő társadalmak egyaránt az egyetemektől várják/kapják a rendszerezett régi és a létrehozott új tudást, annak alkalmazását. Az egyetem képes volt és képes lesz alkalmazkodni a változó társadalmi körülményekhez és igényekhez, egyúttal hozzájárulni azok jobbításához – a következő évezred(ek)ben is.

De tettem hozzá már korábban is és teszem hozzá most is:³⁶

- ha a magyar társadalom, élén a politikai, gazdasági, értelmiségi elittel nem ismeri fel és nem ismeri el sokoldalú támogatással a felsőoktatás jelentőségét,
- ha a felsőoktatás nem elég erős érdekei érvényesítésében, és nem elég következetes értékei védelmében,
- ha nincs világos, átlátható, széles körben megvitatott és társadalmilag elfogadott kormányzati stratégia,
- ha nem látjuk, hogy mikor és mennyivel fektet be ismét többet, legalább a szükségeset az egyén és a közösség a jövőjét alakító felsőoktatásba,
- akkor nem kell egy emberöltő sem ahhoz, hogy a kisebb-nagyobb godok helyett valóban kudarcokról szóljon a következő visszatekintés: a felső oktatás és a társadalom együttes kudarcáról.
- Ennek elkerülése – kudarcok helyett sikerek elérése – sok-sok egyén és az egész magyar társadalom közös érdeke.

S összefoglalásképpen Lovász László, az MTA elnöke tömör (matematikus) megfogalmazásában: **„Ha nem javul az oktatás, az ország jövője forog kockán.”**³⁷

JEGYZETEK

- 1 Az internetes források letöltésének ideje egységesen 2017. szeptember 12.
- 2 http://eua.eu/Libraries/publication/Work_Programme_2015_16_Templ_10_2.pdf?sfvrsn=2
- 3 Hazánkból a József Attila Tudományegyetem, a Kossuth Lajos Tudományegyetem és a Corvinus Egyetem vett részt ilyen értékelésben.
- 4 <https://goo.gl/SVH85H>
<https://goo.gl/gPCrJw>
- 5 http://www.eltereader.hu/media/2014/05/Mikonya_Europai_egyetemek_READER.pdf
- 6 <http://eua.eu/activities-services/events/event/2017/04/06/default-calendar/eua-2017-annual-conference>
- 7 Innentől kezdve a Stratégia a 2016-os változatot jelenti.
- 8 <http://docplayer.hu/21570374-A-dualis-kepzes-bevezetese-a-felsooktatásban-dr-palkovics-laszlo-felsooktatásert-felelos-allamtitkar.html>
- 9 A Pető András Főiskola 2017. augusztus 1-től a Semmelweis Egyetem Pető András Karaként működik.
- 10 A Dunaújvárosi Főiskola 4, a Szolnoki Főiskola 6 duális képzésben résztvevő hallgatója révén avanszálhatott alkalmazott tudományok egyetemévé. Maruzsa Zoltán: Fokozatváltás a felsőoktatásban. [web:] <http://bit.ly/2gVSXKK> 21. dia
- 11 http://eduline.hu/felsooktatás/2016/1/6/Ilyen_alapon_barmire_kitehetjuk_hogy_egyete_3TN9ÜZ
- 12 2017. augusztus 1-től hirtelen, indoklás nélkül Neumann János nevét vette fel Pallas Athéné helyett.
- 13 http://www.omikk.bme.hu/collections/mgi_fulltext/trend/2004/07/0701.pdf Csépan Lilla: Felsőoktatás amerikai szemmel.
- 14 http://epa.oszk.hu/00000/00017/00167/pdf/3_koczy.pdf Kóczy Á. László: A magyarországi felvételi rendszerek sajátosságai, Közgazdasági Szemle, LVII. 142–164. (2010)
- 15 https://www.felvi.hu/felveteli/szakok_kepzesek/szakleirasok!/Szakleirasok/index.php/szakterulet
- 16 Maruzsa Zoltán: <http://bit.ly/2gVSXKK>
- 17 Palkovics László: http://www.innovacio.hu/download/hirek/2016/2016_04_15_MISZ.pdf
- 18 Ua.
- 19 https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_ohk003b.html
- 20 <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/tudkut/tudkut15.pdf>
- 21 <http://mta.hu/data/2017-european-semester-country-report-hungary-hu.pdf>
- 22 A „third mission” keresőkifejezés a Google-ban most 376.000 találatot hoz, a „harmadik misszió” 2.500-at.
- 23 Nagy Benedek: Tudásátadás az egyetemeken és az ipar között. <http://www.eco.u-szeged.hu/download.php?docID=39592>
- 24 MRK közlemény – 2012. december 18. www.mrk.hu
- 25 http://gpseducation.oecd.org/Content/EAGCountryNotes/EAG2016_CN_HUN.pdf
- 26 <http://bit.ly/2gVSXKK>
- 27 Az Nftv. előírja, hogy a konzisztórium tagjainak szakmai önéletrajzát nyilvánosságra kell hozni. Meglepő módon a kancellárnak ilyen kötelezettsége nincs.
- 28 tir.mab.hu „Aktuális”
- 29 http://index.hu/kulfold/eurologus/2017/04/02/navracsics_kelet-europa_robbantotta_ki_a_botranyt_az_eu-ban/
- 30 <http://bit.ly/2gVSXKK>
- 31 <http://bit.ly/2y0ht1A>
- 32 http://www.bla.hu/professzorok/index.php?oldal=dl/az_oroszag_2017.html
- 33 Sajnos, a PBK nem hozza nyilvánosságra a miniszterelnök választát: <http://24.hu/belfold/2017/01/19/orban-viktor-egy-25-pontbol-allo-valaszlevelet-kuldott-a-professzorok-batthyany-korenek/>
- 34 http://nffkk.uni-corvinus.hu/fileadmin/user_upload/hu/kutatokozpontok/NFKK/konferencia2015jan-MF2014/Magyar_Felsooktatás_2016.pdf
- 35 <http://frissvideok.hu/regionalis/194707-video-dr-gulyas-balazs-beszede-doktor-es-diszdzdoktoravato-unnepege-2012>
- 36 Bazsa György: Egy emberöltő sikerei és gondjai a magyar felsőoktatásban. Felsőoktatási Műhely, 2014. 2. sz. 15–32. [web:] https://www.felvi.hu/pub_bin/dload/FeMu/2014_2/femu_2014_2_15-32.pdf
- 37 2017. február 24. – www.mta.hu